

---

## **Informe entorn a la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera<sup>1</sup> (vot particulars del sr. José María Lozano i vot particular del sr. José Vicente Navarro, amb les adhesions de la sra. Marta Alonso i la sra. Inmaculada Vidal)**

Autor: Css. Arts  
Aprovació: Ple, 27 març 2023

---

### **Antecedents**

El Consell Valencià de Cultura ha mostrat interès per les Danses de Carrer, el qual ha quedat reflectit al llarg dels informes favorables a la Declaració BIC de les Danses de Carrer de Guadassuar, a la comarca de la Ribera Alta aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en juliol del 2018, de les Danses de Bocairent a la comarca de la Vall d'Albaida aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en maig del 2019. La Mojiganga de Titaigües, a la comarca dels Serrans, aquesta última una dansa ritual, no una dansa de carrer, també ha ocupat l'interès del Consell Valencià de Cultura amb la realització d'un informe favorable a la Declaració de BIC aprovat pel Ple del Consell Valencià de Cultura en maig del 2019.

### **Preliminars**

La Llei 4/1998 de l'1 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interès culturals aquelles activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians i valencianes, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

### **Dades sobre el bé objecte de la declaració**

Denominació: Gran Dansà (danses de carrer)

Localitat: La Font de la Figuera (La Costera)

Festa d'Interés Turístic Provincial juliol 2017

Festa Bé de Rellevància Local juliol 2022

Ubicació: Plaça Major de la població

---

<sup>1</sup> Després d'haver fet una recerca bibliogràfica sobre la Gran Dansà de la Font de la Figuera i d'haver pogut comprovar que aquesta no poseeix un estudi pormenoritzat, l'informe ha sigut elaborat gràcies a les entrevistes realitzades a Reme Cambra, M<sup>a</sup> Rosario Lorente, Indalecia Picó i a la regidora de cultura Irene Vila i Lorente i qui li volem agrair especialment la reunió que vam dur a terme a la Font de la Figuera el dia 8 de febrer del 2023.

Data de realització: El primer dijous de setembre i el dissabte següent del darrer tram de les festes patronals en honor a la Mare de Déu dels Xics.

Suport institucional: L'Ajuntament de la Font de la Figuera recolza econòmicament la Gran Dansà fent-se càrrec de la seua difusió i del pagament a la banda de música i de la colla de xirimiters i tabals que arreplega a les Regines Major i Infantil en les seues respectives cases fins a la Plaça Major, a més de la restauració dels Gegants i Cabuts que presideixen la Gran Dansà.

## **I.- JUSTIFICACIÓ DE L'INFORME, MARC GENERAL EN EL QUE APAREIX I AL QUE PERTANY LA GRAN DANSÀ DE LA FONT DE LA FIGUERA**

La *Gran Dansà* de la Font de la Figuera és una celebració festiva i tradicional que té lloc a la població esmentada de la comarca valenciana de la Costera en dates variables al voltant del 8 de setembre durant la primera quinzena del mes amb motiu de les festes patronals en honor a la Mare de Déu dels Xics. El primer dijous de setembre i el dissabte següent del darrer tram de festes, són els dies que es celebra la dansà: per la tarda, la infantil; i per la nit, la de les persones majors.

En juliol de 2022 el ple de la corporació municipal, per unanimitat va declarar-la *Bé de rellevància local*, adduint que aquesta tradició arrelada en el municipi aconsegueix els requisits establerts en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià per a la inclusió en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, amb la qualificació de Béns Immaterials de Rellevància Local, en considerar-se com activitat "valuosa de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes".

Des d'aquell moment, l'Ajuntament de la Font de la Figuera treballa per aconseguir la declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial per a la Dansà fontina. I amb aquest propòsit, ha demanat al Consell Valencià de Cultura un informe que valore aquesta celebració festiva i tradicional i, si ho troba conseqüent, recomane a la Generalitat Valenciana que materialitze aquesta declaració.

La coneguda com a **Dansà** o **Gran Dansà** de la Font de la Figuera pertany a la família de celebracions que s'estenen al llarg i ample del territori valencià amb l'antiga i simple denominació de **les danses** o bé les **danses de carrer**.

### **1.1.- Les danses de carrer valencianes**

El terme **dansà** -vulgarisme del participi *dansada*- naix com una substantivació genèrica que passà de denominar la celebració singular de l'acte concret i comunitari, a una funció substantiva per titular aquella manifestació cultural que són les **danses**, convertint-se així en un sinònim del terme antic i genuí.

Aquesta denominació de **dansà** es va estendre per gran part del territori, i es va acceptar àmpliament sobretot a partir de la dècada dels anys 70 del segle XX.

La transposició semàntica de l'apel·latiu **dansà**, guarda paral·lelisme amb altres termes nascuts dins de la cultura tradicional sobretot; termes com ara, **guitarra, cantà, maerà, mascletà** etc.

D'altres termes apareixen en el món de les **danses de carrer**, per designar un subgènere dins aquesta gran família, com ara, el **ball plà**, terme que particularitza com es viu i com es coneix a les comarques del nord valencià, aquesta celebració festiva i tradicional, que és fonamentalment la mateixa per a tot el territori integrant del que fou Regne de València i, d'altra banda, no existent fora del País Valencià.

El **ball de l'anguila, arenilla, ball rodó, ball de plaça, ball de carrer, la taina, el tarai-tai-ta, el retonto**, i molts altres són els termes que s'utilitzen per designar les **danses** d'un poble en particular o d'una unitat territorial reduïda.

El folklorista Fermín Pardo fa una distinció bàsica entre *dansa* i *ball*. Tal com ho exposa profusament, la *dansa* és un petit espectacle, que té un caràcter ritual i simbòlic, una indumentària diferenciada, una coreografia invariable, una quantitat d'executants inalterable i una data i lloc de celebració fixos. Solen ser conegudes amb la locució *danses rituals*; i molt a sovint es representen en processons (la dansa de la Moma, els Tornejants d'Algemesí...). El *ball*, en canvi, és una activitat lliure en tots els sentits que només busca el divertiment i el flirteig entre els balladors, sense cap blindatge ni determinant de cap tipus. Solen ser coneguts amb la locució *balls de diversió* i tenien lloc en saraus, *bureos* o vetllades d'esbargiment (la jota, la seguidilla, el fandango...).

La tipologia de les **danses de carrer** integra característiques de cadascuna de les dues formes: la **dansa ritual** i el **ball de diversió**. Les danses de carrer solen celebrar-se en unes dates festives concretes i tenen un caràcter ritual i simbòlic, però la participació no es tanca a una quantitat de balladors concreta ni limitada, sinó que és oberta a tot el poble que vullga prendre part. En tal sentit, les **danses de carrer** participen d'ambdós models: són dansa i són ball a l'ensems o bé es constitueixen en una tercera categoria.

Les **danses de carrer** en l'actualitat i des dels anys 70 del segle XX han assolit una qualitat identificativa valenciana i àdhuc valencianista que ha anat estenent-se com una de les pràctiques artístiques comunitàries més potents per a qualsevol celebració festiva; fins a tal punt que l'organització d'una **dansà** ha ultrapassat i superat les ocasions en que tradicionalment s'han celebrat **danses de carrer** a poblacions concretes en dates concretes i en commemoracions concretes i s'ha estés a multitud d'ocasions de la vida actual en les que tradicionalment no era costum.

Això s'ha pogut produir a causa de l'extensió considerable d'aquesta manifestació social des de temps passats per gran quantitat de comarques i pobles valencians, pel seu caràcter autòcton i exclusiu, per la seua tipologia homogènia, pel seu to solemne i festiu alhora, i encara, per la ressonància d'alguna de les seues melodies més habituals en l'imaginari sonor de la població valenciana.

## **II.- CARACTERÍSTIQUES DE LA DANSÀ DE LA FONT TAL COM ES CELEBRA EN L'ACTUALITAT.-**

A la Gran Dansà de la Font de la Figuera poden participar totes les persones que sàpiguen ballar-la i tots els anys, entre cent i cent-vint parelles, omplien la plaça major de la població per a ballar-les, xifra que va en augment.

L'origen de la Gran Dansà data del segle XVIII però fou a mitjans del segle XX quan un grup de persones de la Font de la Figuera encapçalat per Vicent Tortosa i Biosca, van prendre consciència de la gran importància de la mateixa com a acte cultural i tradicional, animant a la joventut a aprendre-les i a ballar-les. Sols s'ha deixat de ballar la Gran Dansà durant els anys de la Guerra Civil i durant la pandèmia del coronavirus. La consideració popular té la Gran Dansà com l'episodi més important de les festes patronals en honor de la Mare de Déu dels Xics.

### **2.1.- El ritual de la Gran Dansà**

-La Gran Dansà, des dels anys setanta del segle XX és precedida pels Gegants i Cabuts, els quals obrin la desfilada a la Plaça Major abans que comence el ball, acompanyats de la banda de música de la població, la comissió de festes, el o la cap de dansa, el quadre de la Regina Major, el quadre de la Regina Infantil i la resta de balladors i balladores.

-El cap de dansa és un quadre complet: tres parelles formades per tres balladores amb els seus corresponents balladors. El cap de dansa solen ser les persones més majors. No hi ha un protocol per dir qui farà de cap de dansa. El cap de dansa inicia la comitiva de balladors i balladores marcant els passos a seguir. Es considera també cap de dansa la parella i, fins i tot, el quadre integrat per dos o tres parelles, del que forma part la persona *cap de dansa*. Darrere el quadre de cap de dansa va el quadre de la Regina (Reina de la Dansà) i de la Regina infantil. Aquestes figures o rols foren creades l'any 1949.

-El passeig (*paseillo*) és el moviment pel que va avançant la comitiva de balladors i balladores, els quals van fent el pas de ball més senzill i més genuí de les danses, conegut com a *pas de passeig*.

-Les *passaes* son els ballets o voltes que s'executen intermitentment al llarg del passeig per part de cada quadre que balla el seu propi pas. Abans hi havia menys passades. Amb el temps

s'han anat afegint moltes més. Les *passaes* poden fer-se "rodant" o "creuant" i cadascuna té un nom. Noms d'algunes *passaes*: *voltes fortes*, *voltes d'eixida*, *alçar a Déu*, *jugar al cuc*, *punts a l'aire*, *el bien parao*, *voltetes al revés*. Una antiga que ja no es fa: *la roja de l'esquilador*. Una de recent: *la trilla*. Les *passaes* de les *seguidilles* s'anomenen: la 1<sup>a</sup>, la 2<sup>a</sup>, la 3<sup>a</sup>. El fet de que es facen variacions de les *passaes*, és exemple de que la Gran Dansà està viva. La *passada* final de les danses s'anomena *seguidilles* -a diferència de la major part de danses de carrer, que la denominen *fandango*- i van accelerant el tempo, posant a prova la resistència de les parelles al cansanci.

## 2.2.- La música

La música de les *passaes* la interpreta la banda de música i encara que les *passaes* siguen diferents en cadascun dels quadres, la música és la mateixa per a tots els balladors i balladores. La música del passeig és interpretada pel clarinet i el tabal. I en les *seguidilles*, també clarinet i tabal. Sempre es toca la mateixa melodia tant per al passeig com per a les *passaes*. Es comenta que antigament pogueren tocar les danses la dolçaina i el tabal, molt probablement abans de la fundació de la banda de música de la Font de la Figuera l'any 1869.

## 2.3.- La indumentària

A la Font de la Figuera hi ha una gran tradició de dones modistes i broadores que són les encarregades de la confecció i el patronatge dels vestits de fontina. Amb els anys i les millores econòmiques de la població, el vestit de fontina també ha anat evolucionat des d'uns temps de carència en què cadascuna es vestia com podia. La uniformització de la indumentària es dugué a terme a mitjans del segle XX. A l'actualitat les teles i els broats dels mantons i dels davantals fets a mà, vestixen d'orgull, de color i de tradició la festa. Perquè com elles diuen: el vestit de fontina no es compra en la botiga sinò que és casolà.

Amb el temps malauradament hi ha menys modistes i el vestit de fontina ha deixat de costar la senzillesa inicial per mostrar un luxe amb els mantons i els davantals que li confereixen un aspecte més anacrònic respecte a l'època actual.

D'altra banda, les dones, com a sostenidores de la festa, no sols es cusen els vestits, sinó que també els compartixen perquè totes puguen ixir a ballar la Gran Dansà, creant-se entre elles unes xarxes col·laboratives d'igualtat i de participació ciutadana en la festa, en la tradició i en la diversió.

## 2.4.- Els balladors i les balladores

La parella de ball a la Font de la Figuera és sagrada. Des d'abans de nàixer, de vegades, ja es busca parella per al nounat o la nounada. Fins i tot és habitual que a la dones embarassades se'ls pregunte si porten ballador o balladora (xiquet o xiqueta). Però sovint els xics -més habitualment que les xiques- canvien de parella, sobretot quan es posen a festejar, cosa que

no agrada a l'abandonada. I són moltes les xiquetes i les dones que opten per buscar-se les seues respectives parelles. D'altra banda, parelles forasteres d'alguna persona fontina també han après a ballar les danses. No obstant i degut a la mancança d'homes balladors, s'han donat casos de parelles de dones.

Ballar la Gran Dansà és un sentiment que arrela al poble, és un orgull local que socialitza a la seua gent i que implica cobrar consciència de lluitar per mantindre vives les nostres tradicions.

## **2.5.- Qui ensenya a ballar la Gran Dansà**

Hi havia persones (solien ser homes) que ensenyaven a ballar i tenien estils personals, que solien denominar-se amb el nom del "mestre" i eren estils que la gent reconeixia. A l'actualitat, ballar les danses es trasmet de generació en generació, i en la majoria de les ocasions és la família qui ensenya a ballar als i a les seues membres encara que també hi ha persones de reconeguda importància en la Gran Dansà que ensenyen a ballar als i a les més joves. En temps passats -quan les cases es deixaven obertes i eren plantes baixes amb entrada per al carro- tot el poble era un repic de postisses el mes anterior a les danses, perquè tothom assajava (cosa poc habitual en altres poblacions amb dansà). A l'actualitat el mes d'agost a la Font de la Figuera és el mes dels assajos.

Antigament, ballar les danses era considerat cosa de persones pobres. A les xiques de "casa bona", la família no solia deixar-les eixir a ballar per ser considerada la Gran Dansà una festa popular. Un acte de rebel·lia per a les dones benestants de la població ha sigut ballar-les.

En altres temps, la Gran Dansà també es ballava en la festa posterior al casament, amb la família, els convidats i les amistats. Era molt comú que qualsevol celebració estiguera acompanyada per les danses de carrer.

A la Font de la Figuera es fabriquen les postisses. Hi ha hagut fins a quatre persones que en fabricaven. Les millors són les de fusta d'albercoquer i cadascú, amb elles, pot fer el seu repic característic.

## **III.- VALORACIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA DECLARACIÓ**

1.- El Consell Valencià de Cultura informa positivament perquè la Gran Dansà de la Font de la Figuera siga declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial.

2.- En la gestió, desenvolupament i projecció de la Gran Dansà de la Font de la Figuera es troben raons populars vinculades a la festa i a la vida del poble a més d'històriques, d'antiguitat, de manteniment de determinades tradicions i ritus festius que acrediten i que poden avalar aquesta distinció de BIC Immaterial.

3.- Amb tota l'argumentació exposada es justifica la seua conservació i manteniment amb el pas dels anys i la seua transmissió de generació en generació, així com s'encoratja a l'estudi i a la seua posterior publicació.

4.- Per la seua promoció exterior que ha fet que la Gran Dansà siga unes danses reconegudes i apreciades fora de la Font de la Figuera, no només en la comarca de la Costera i en les comarques veïnes, sinó a la resta de comarques.

5.- Pel grau d'implicació de la població fontina en la participació com a balladors i balladores de la Gran Dansà.

6.- Pel seu caràcter de popularitat ja que la participació en la Gran Dansà és lliure i gratuïta per a tothom, siguen o no de la Font de la Figuera. A més, per als balladors i les balladores de la Font de la Figuera que resideixen fora del seu poble implica un lligam emocional que continua unint famílies.

7.- Per les seues singularitats: música pròpia, indumentària pròpia, ritus i costums, emplaçament, il·luminació, disposició del públic a la plaça amb els seus seients per tal que la Gran Dansà puga començar.

8.- Pel seu caràcter de dansa/festa acollidora: els i les balladores de fora del poble reben el mateix tracte que els balladors i balladores de la Font de la Figuera.

9.- Perquè la Gran Dansà és un referent tradicional i cultural per a les comarques centrals. Durant les nits de la seua celebració, la Font de la Figuera és el focus d'atracció per a les persones amants de la música tradicional valenciana, de les danses i de la indumentària tradicional valenciana. Considerem que l'ambient que es crea al voltant de la plaça major és únic.

10.- El Consell Valencià de Cultura confia en què les autoritats i les entitats culturals continuaran mostrant els seu interès per la salvaguarda del patrimoni cultural que significa la Gran Dansà de la Font de la Figuera com un element bàsic de fons tradicional, al mateix temps que anima a que altres danses de carrer puguin també tindre la consideració de BIC.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual i a l'Ajuntament de la Font de la Figuera.

## **VOTO PARTICULAR CONCURRENTENTE ACERCA DEL INFORME SOBRE LA GRAN DANSÀ DE LA FONT DE LA FIGUERA a propuesta de la Corporación Municipal.**

En el Pleno del Consell Valencià de Cultura de ayer 27 de marzo de 2023, **he votado a favor del documento de referencia** y deseo, además, dejar constancia del **Voto Particular Concurrente** que se desprende de la siguiente manifestación.

1.- Aún coincidiendo con la práctica totalidad del cuerpo argumental del Informe correspondiente **discrepé de la referencia al inexistente País Valencià** que se hacía innecesariamente constar en el apartado 4. de la Valoración y Justificación de la Declaración, alejándose, a sabiendas, de la denominación oficial, e insté a los redactores a evitarlo de manera tan sencilla como es suprimir la referencia. Y así fue aceptado.

2.- Debo reconocer honestamente que, pese a las personales disquisiciones de los ponentes -enunciadas ya con antelación al propio debate, lo que coloquialmente se llama “ponerse la venda antes de la herida”- sobre la “utilidad oxigenante” de aceptar denominaciones no oficiales como la tradicional “proveniente del histórico Reino de Valencia” o la “concepción moderna del País Valenciano”, tal y como rezan en el elemental Preámbulo, como origen de la autonomía (que tanto esfuerzo de entendimiento común y consenso político, costó en el año 1982, cabalmente liderado por el presidente preautonómico, el liberal Enrique Monsonís) me pasó desapercibida la expresión “*del que fou regne (sic) de València i, d'altra banda, no existent fora del País Valencià*” (sic), que naturalmente hace habilidosa mención al pasado en el primer caso, y “cuela” una pretendida vigencia en el segundo. Paso por alto también expresiones coloquiales utilizadas en la exposición, algunas de dudoso gusto (machista por cierto) y otras como “amordazar” literalmente impropiedades, que afortunadamente no constan en la literatura del Informe.

3.- Pese a que el Conseller Navarro propusiera, en aras de la deseable unanimidad, una formulación que suprimiera o equilibrara el nuevamente innecesario uso de los términos aludidos en el párrafo 1.1 del Informe, ésta no resultó aceptada por los ponentes, conculcándose en la práctica -se quiera o no- la única denominación para nuestra Comunidad Autónoma, que es (muy sabido) la de **Comunidad Valenciana**, sancionada desde entonces -hace algo más de cuarenta años- y hasta que se produzca, si fuera el caso, una hipotética modificación parlamentaria, por el **art. 1 del Estatuto de forma más que explícita, y muy didáctica**. La unanimidad en la valoración positiva del Informe quedó así quebrada.

4.- A mayor abundamiento, y en relación con la sugerencia de la consellera Alonso de que la posible incoación BIC pudiera extenderse a otras localidades o municipios que poseen tradiciones festivas populares semejantes, recomendé -como se ha hecho en otras ocasiones- añadir un apartado de ese tenor en la Valoración Final, que ignoro si llegó a ser tenido en cuenta en el texto sometido a votación.

5.- No obstante todo lo anterior, **en la búsqueda de la concordia y considerando de oportunidad y justicia apoyar las pretensiones la Corporación Municipal de Declaración de BIC a favor de la La Gran Dansà de la Font de la Figuera, expresé mi voto a favor**, que aquí explico y justifico.

Por lo que, en aplicación del art. 51 del actual Reglamento del CVC en concordancia con el art.25 de la Ley 12/1985, elevo y razono el presente **VOTO PARTICULAR CONCURRENTENTE**.

En Kerala para Valencia, a 28 de marzo de 2023



José María Lozano Velasco. Vocal



Le solicito que tal y como manifesté verbalmente en el pleno del pasado lunes 27 de marzo, se haga constar por escrito en el acta de la sesión la explicación del voto negativo al Informe de la "Gran Dansà" de la Font de la Figuera y que este se una al mismo. Más allá de compartir los méritos y valores que se reúnen en esta tradición popular, religiosa y festiva para ser declarado Bien de Interés Cultural de carácter inmaterial, como uno de los elementos patrimoniales más singulares de la cultura y de la tradición del pueblo de Font de la Figuera y de la Comunitat Valenciana, el voto negativo es la consecuencia de entender que en el texto del mismo se conculca la Constitución Española y el Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana, al referirse a ésta última como "País Valencià", en contra de su denominación Comunitat Valenciana que es la única oficial y estatutaria.

En el Título I del Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana y en referencia a ésta establece el artículo 1, apartado 1º que *"El pueblo valenciano, históricamente organizado como Reino de Valencia, se constituye en Comunidad Autónoma, dentro de la unidad de la Nación española, como expresión de su identidad diferenciada como nacionalidad histórica y en el ejercicio del derecho de autogobierno que la Constitución Española reconoce a toda nacionalidad, con la denominación de Comunitat Valenciana."*

En el Reglamento de organización y funcionamiento del CVC, en su artículo 4 se dispone que *"serán directrices inspiradoras de la actividad del Consejo Valenciano de Cultura: a) El respeto a los principios que informan la Constitución y el Estatuto de Autonomía"*, es por tanto que todos sus miembros, al igual que las diferentes comisiones y el Pleno del CVC, deben respetar la denominación oficial frente a cualquier otra, utilizando el término surgido del estatuto de 1982 y modificado en la reforma estatutaria de 2006. Siendo este el único nombre reconocido en nuestro marco legal vigente con carácter de oficial para referirse a los territorios del histórico Reino de Valencia, es igualmente el único que recoge la voluntad de consenso y mayoritaria del pueblo valenciano, algo que esta institución debería siempre respetar.

**JOSE VICENTE  
NAVARRO  
RAGA**

Firmado digitalmente  
por JOSE VICENTE  
NAVARRO RAGA  
Fecha: 2023.03.28  
19:39:12 +02'00'